

ІЗ ПРАКТИКИ МУЗЕЙНОЇ РЕСТАВРАЦІЇ

УДК 069.444:94(477)"1939/1945"

© *Ірина РУДЕНКО*

КЛЕЙ У РЕСТАВРАЦІЇ. ЗА І ПРОТИ

Розглядаються основні принципи реставрації документів у реставраційному відділі Національного музею історії України у Другій світовій війні. Висвітлюються складні приклади реставрації документів співробітниками музею.

Ключові слова: документ, реставрація, клей, Національний музей історії України у Другій світовій війні.

Кінцева мета будь-якого реставраційного процесу полягає в тому, щоб реставрований предмет зберігався якнайдовше.

Вибір матеріалу – один із важливих етапів реставраційного процесу, оскільки часто внаслідок застосування непридатних матеріалів чи порушення технології їх використання пам'ятки культури або назавжди зникають, або перебувають в аварійному стані.

Правильно вибрати матеріал доволі складно навіть для досвідченого реставратора через низку причин. Насамперед тому, що практично не буває абсолютно ідентичних реставраційних ситуацій, тому в кожному випадку доводиться корегувати раніше апробовані методики. Слід зважати й на те, що асортимент матеріалів, який можна розглядати як реставраційний, – невеликий, а вимоги, що висуваються до них, доволі високі, часто неоднозначні. Щоб правильно вибрати матеріал та спосіб його застосування, реставратор не лише повинен «пропустити» через свої руки широкий спектр матеріалів, а й мати вичерпну інформацію щодо їх властивостей.

До всіх без винятку предметів, незалежно від їх виду, висуваються чотири основоположні вимоги:

1. Довговічність, тобто всі матеріали, призначені для використання, мають зберігати стабільні властивості впродовж принаймні 50 років після реставрації.

Це значить, що в процесі природного старіння, якого зазнають усі без винятку предмети матеріального світу, не повинен порушуватися зв'язок між авторським та реставраційними матеріалами й не мають змінюватися властивості реставраційного матеріалу. Він не повинен втрачати колір, ставати твердим чи крихким.

2. Матеріали не мають змінювати фактуру й тональності оригіналу.

3. Матеріал повинен мати зворотний процес, точніше – він не має зашкодити повторній реставрації.

4. Міцність реставраційного матеріалу не повинна перевищувати міцності оригіналу.

Важливим питанням щодо реставрації документів є правильний підбір клею.

Реставраційний процес передбачає широке використання клею, який повинен мати такі властивості:

- бути достатньо еластичним після висихання й забезпечувати надійне склеювання;

- утворювати на тривалий час неблiskучу плівку, яка не спричиняє руйнівного впливу на матеріали, призначені для реставрування;

- мати зворотний процес, тобто набухати під час зволоження, унаслідок чого (у разі потреби) можна легко розклеїти реставрований документ.

Під час реставрації варто використовувати клеї, які здавна застосовували в процесі виробництва паперу, оскільки вони перевірені часом.

Особливо ці вимоги стосуються старовинних рукописів та документів.

Щоб одержати реставраційний клей, який максимально відповідає потрібним вимогам, у науково-реставраційному відділі музею використовують клейові композиції.

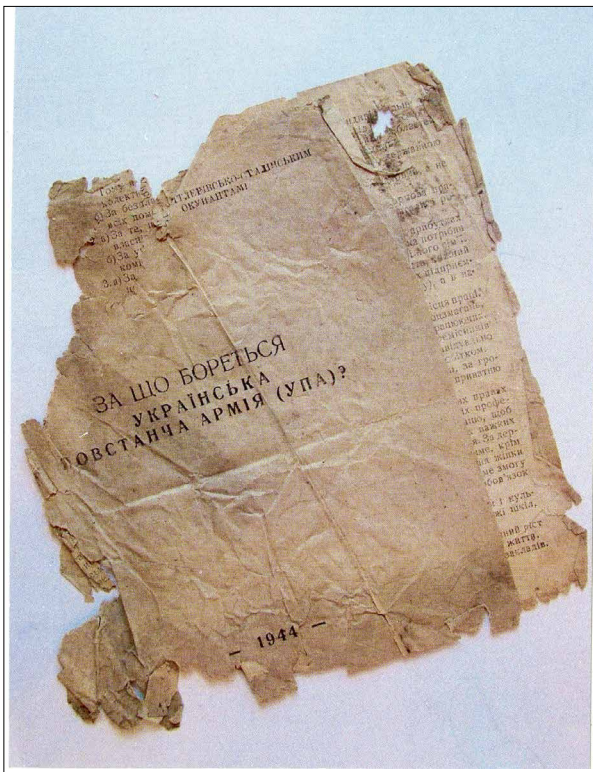
У процесі виконання окремих реставраційних операцій один і той самий клей може бути використаний у різних концентраціях.

Щоб клей був грибостійким, до нього додають антисептик (проти грибного препарату).

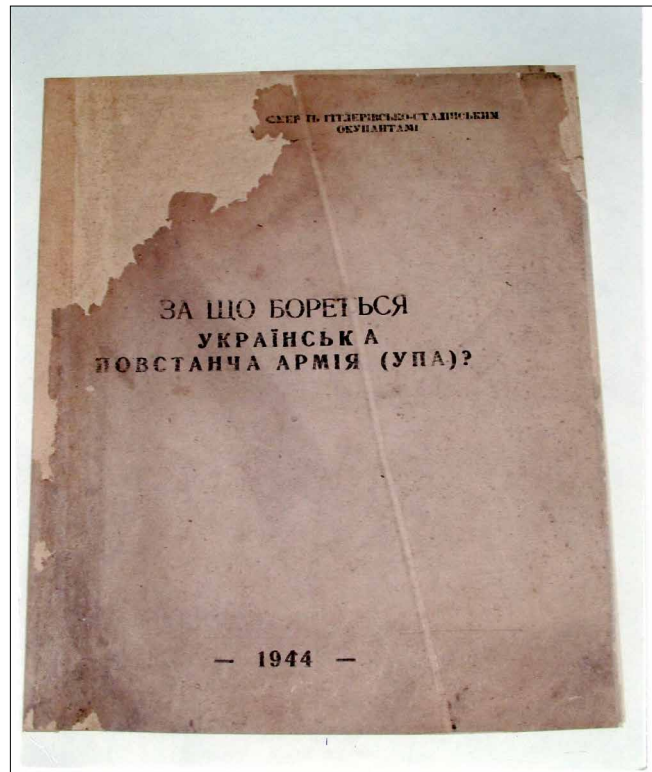
У реставраційній практиці поширені такі види клеїв:

Борошняний клей. Клейстер із пшеничного борошна вважають одним із найкращих клеїв для паперу. Відомі найрізноманітніші рецепти виготовлення борошняного клею: з борошна та води без усяких домішок; з добавками інших компонентів (гліцерин, желатин, метилцелюлоза), які змінюють властивості клею і під час реставрації, і після висихання. Можливий варіант поєднання борошняного клею з іншими.

Для підвищення грибостійкості в клей обов'язково додають антисептик. Необхідною умовою для клею є його зберігання в холодильнику.

До реставрації

Після реставрації
(підклейка борошняним клеєм)

Утім, варто наголосити й на низці недоліків, характерних для борошняного клею: надання надмірної твердості документу (особливо під час реставрації на тонких видах паперу); посилене вуалювання тексту при нашаруванні прозорого паперу на документ; пожовтіння клею у процесі старіння. Для реставрації методом нашарування на документ тонких видів паперу (на зразок конденсаторної) в реставраційному відділі музею використовують борошняний клей, до складу якого входить метилцелюлоза, що надає значної еластичності реставрованому документу; клей має кращу зворотність і більшу прозорість порівняно з традиційними клеями на основі борошна.

Покращення цих властивостей пов'язане із збільшенням у складі клею метилцелюлози.

Крохмальний клей. Використовують для реставрації ветхих документів (збільшує механічну міцність паперу).

Клеї на основі звичайних водорозчинних ефірів целюлози. Вони не мають ні запаху, ні смаку; їм властива хімічна інертність, світлостійкість, повільна горючість. Водорозчинні ефіри целюлози розчиняються лише в холодній воді, під час нагрівання вони коагулюють. Теплова коагуляція має зворотний ефект, тому в процесі нагрівання знову спостерігається розчинення.

Розчини ефірів целюлози біологічно стійкі й слабо бувають враженими пліснявими грибами.

У своїй роботі реставратори використовують клей із метилцелюлози з різноманітною метою, зокрема:

- для реставрації музейних документів;
- для закріплення тексту документа;
- для проклеювання корінців книжкових блоків.

Клей тваринного походження. Із клеїв, виготовлених на основі продукції тваринного походження, у реставрації використовують желатин, мездровий і пергаментний клеї (глютинові клеї).

До реставрації

Після реставрації
(з використанням клею тваринного походження)

Глютинові виготовляють із колагену, який одержують зі шкіри, кісток рако-тиці, луски, кісток і плавальних міхурів риб.

Желатин, мездровий і пергаментний клеї – водорозчинні продукти.

Желатин одержують у процесі тривалого нагрівання у воді колагену, під час варіння якого (крім обрізків шкіри) можна використовувати хрящі, сухожилля та жили. Желатин утворюється також під час обробки колагену кислотою чи лугом. Мездровий клей одержують у процесі виварювання обеззольних обрізків шкіри чи мездри. Пергаментний клей виготовляють із обрізків пергаменту.

Синтетичні клеї:

- Полівінілацетатну дисперсію (ПВА) використовують для брошурувальних робіт (для виготовлення нових палітурок), а також для склеювання картону, для виготовлення папок, коробок та футлярів.

Клей ПВА має високі клеїльні властивості, однак із часом плівки з нього стають ламкими. Частково можна усунути цей недолік, якщо з'єднати ПВА з борошняним клеєм у співвідношенні 1:1.

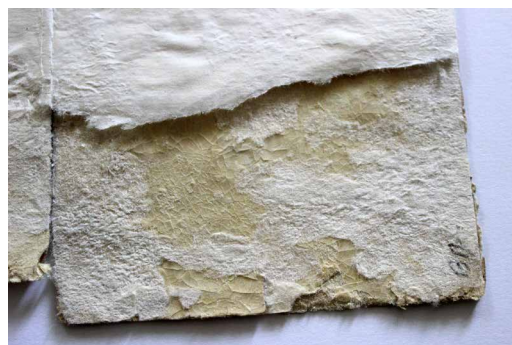
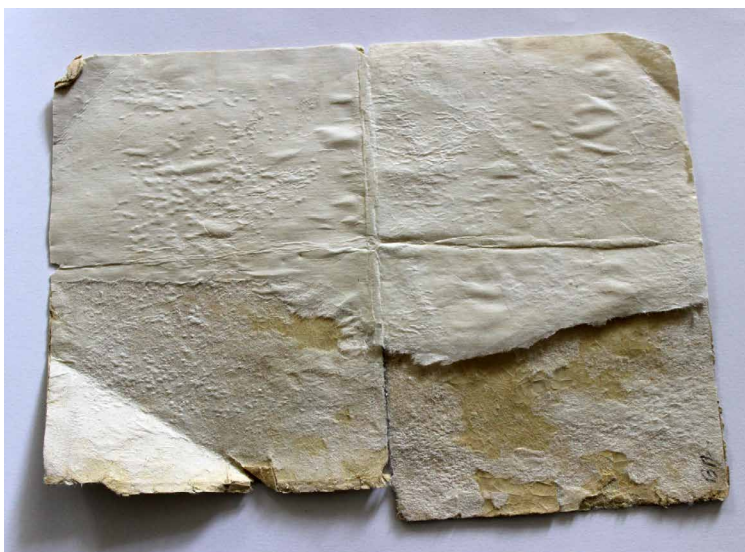
- Клей із полівінілового спирту (ПВС) використовують у реставрації як в'язучий матеріал у водному розчині та у вигляді волокон. Властивості ПВС значною мірою залежать від ступеня полімеризації (СП) цього продукту. Для реставрації документів на паперовій основі використовують ПВС із СП 60-90. ПВС хімічно інертний, довготривалий, біологічно стійкий.

Водні розчини клею 3 – 10% концентрації використовують у реставраційному відділі музею для зміцнення ветхих паперів, а також закріплення текстів, написаних олівцем. Потрібно зазначити, що застосування ПВС під час реставрації призводить до зменшення еластичних властивостей реставрованих матеріалів, а також спричиняє скручування аркуша документа.

Досить часто в практиці музейних реставраторів трапляються документи, які вже «реставрували», однак виконували роботу не фахово, з використанням клею і клейових матеріалів, які згубно впливають на папір книжок та документів.

Є такі клеї, застосування яких із реставраційною метою категорично забороняється.

Силікатний клей особливо небезпечний для книжок та документів. Нанесена на папір плівка силікатного клею швидко стає твердою, кришиться, папір на місці склеювання втрачає колір, послаблюється його міцність, текст стає менш інтенсивним, поступово згасає, а в разі зволоження документа – назавжди зникає. Реставрація документа з використанням цього клею практично неможлива без утрати тексту.

До реставрації зворотний бік
(пошкодження паперу силікатним клеєм)

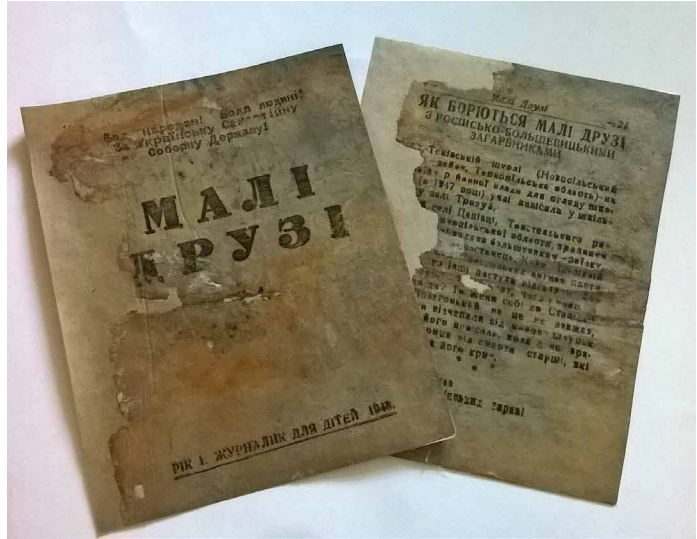
Після реставрації

Липка стрічка різних марок. Папір, який клеїли липкою стрічкою, з часом стає твердим, прожирюється, частинки пилу притягуються до місця склеювання, унаслідок чого аркуш документа має брудно-сірий колір. Видалити липку стрічку можна лише за допомогою органічного розчинника. У відділ реставрації музею часто надходять документи, заклеєні липкою стрічкою, а видаляють її такими розчинами, як медичний ефір і ацетон у співвідношенні 1:1, а також ефір і спирт у такому самому співвідношенні. При цьому потрібно зважати на склад паперу щодо його проклеювання, а також на те, який це текст – рукописний чи друкований.

До складу чорнила зазвичай входить барвник, що має здатність розчинятися у спирті й залишати на папері ореол чи затікання під час обробки сполукою ефіру та спирту. У друкарську фарбу додають натуральну оліфу, яка забезпечує міцний зв'язок тексту з папером і має високу стійкість під час хімічної обробки. Збереження тексту також значною мірою залежить і від якості барвника у складі друкарської фарби.

До реставрації
(експонат підклеєний липкою стрічкою)

Після реставрації (клей борошняний)

© *Ирина РУДЕНКО*

КЛЕЙ В РЕСТАВРАЦИИ. ЗА И ПРОТИВ

Рассматриваются основные принципы реставрации документов в реставрационном отделе Национального музея истории Украины во Второй мировой войне. Представлено сложные примеры реставрации документов сотрудниками музея.

Ключевые слова: документ, реставрация, клей, Национальный музей истории Украины во Второй мировой войне.

© *Iryna RUDENKO*

GLUE IN RESTORATION. FOR AND AGAINST

The article deals with the main principles of restoration of documents in the restoration department of the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War. It highlights the complex examples of document restoration by the museum staff.

Key words: document, restoration, glue, National Museum of the History of Ukraine in the Second World War.